

A Criminological Reading of the Transparency Law of the Three Branches of Power and Executive Bodies

Seyed Ebrahim Mortazavi¹, Mostafa Forutan², Amir Irvanian³

Abstract

Field and Aims: Transparency in governance is recognized as a key instrument for safeguarding public rights and strengthening public participation in state affairs. However, lack of transparency in the activities and decision-making of key governance actors weakens public engagement and democratic principles. In recent years, the Islamic Consultative Assembly (Parliament) has taken steps toward addressing this issue by proposing and passing initiatives aimed at enhancing transparency in the functioning of governance institutions, including the plan titled “Transparency of the Three Branches of Power, Executive Bodies, and Other Institutions.”

Method: This article has been prepared using a descriptive – analytical approach.

Findings and Conclusions: Transparency in crime-inducing situations: Disclosure of information about programs, qualifications, approved projects, assets, revenues, expenditures, and investment opportunities reduces opportunities for crime. Publication of information related to large and medium-sized contracts, tariffs, and administrative procedures enables public oversight and decreases the likelihood of abuse. Transparency in managers’ and employees’ income: Article 2 of the Transparency Law obliges institutions and bodies to publish information regarding the education, background, and income of managers and employees. This requirement sends a clear message of potential accountability and warns potential offenders that extensive monitoring and control mechanisms are in place. The study demonstrates that transparency, as a situational crime prevention tool, plays a crucial role in reducing opportunities for crime and enhancing public trust. Mandatory disclosure of information—particularly regarding administrative and financial processes and income—creates deterrence, diminishes crime-inducing situations, and strengthens the rule of law. The approval of the “Transparency of the Three Branches of Power” plan represents a significant step toward achieving these objectives.

Keyword: Transparency, Three Branches of Power, Crime Prevention, Corruption, Islamic Countries.

* Citation (APA): mortazavi, S.E., Forutan, M., Irvanian, A. (2025). A Criminological Reading of the Transparency Law of the Three Branches of Power and Executive Bodies. *Applied criminology research*, 3(8), 107-123.

https://www.qacr.ir/article_730043.html?lang=en

1. Department of Criminal Law and Criminology, Branch Shiraz, Islamic Azad University, Shiraz, Iran. Email: seydeb.mortazavi@gmail.com

2. Department of Law, Branch Shiraz, Islamic Azad University, Shiraz, Iran. (Corresponding Author). Email: forutanmostafa@gmail.com

3. Department of Law, Branch Shiraz, Islamic Azad University, Shiraz, Iran. Email: amir_iravianian@yahoo.com

خوانش جرم‌شناختی از «قانون شفافیت قوای سه‌گانه و دستگاه‌های اجرایی»

سید ابراهیم مرتضوی^۱، مصطفی فروتن^۲، امیر ابروانیان^۳

چکیده

زمینه و هدف: شفافیت در نظام حکمرانی به عنوان ابزاری کلیدی برای صیانت از حقوق عمومی و تقویت مشارکت مردم در حاکمیت شناخته می‌شود. با این حال، عدم شفافیت در فعالیت‌ها و تصمیم‌گیری‌های کنشگران اصلی حکمرانی، مشارکت عمومی و اصول مردم‌سالاری را تضعیف می‌کند. در سال‌های اخیر، مجلس شورای اسلامی با ارائه و تصویب طرح‌هایی در راستای شفاف‌سازی عملکرد ارکان حکمرانی، از جمله طرح «شفافیت قوای سه‌گانه، دستگاه‌های اجرایی و سایر نهادها»، گام‌هایی برای رفع این معضل برداشته است.

روش: این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی نگارش یافته است.

یافته‌ها و نتایج: شفافیت در موقعیت‌های جرم‌زا: افشای اطلاعات درباره برنامه‌ها، صلاحیت‌ها، طرح‌های مصوب، دارایی‌ها، درآمدها، هزینه‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری، موجب کاهش موقعیت‌های جرم‌زا می‌شود. انتشار اطلاعات مرتبط با قراردادهای بزرگ و متوسط، تعرفه‌ها و فرآیندهای اداری، امکان نظارت عمومی و کاهش احتمال سوء استفاده را فراهم می‌کند. شفافیت در دریافتی مدیران و کارکنان: ماده ۲ قانون شفافیت، مؤسسات و دستگاه‌ها را ملزم به انتشار اطلاعات مربوط به تحصیلات، سوابق و میزان دریافتی مدیران و کارکنان کرده است. این الزام پیام روشنی برای پیشگیری از تخلفات بالقوه ارسال می‌کند و به بزهکاران بالقوه هشدار می‌دهد که امکان نظارت و کنترل گسترده وجود دارد. همچنین نتایج تحقیق نشان می‌دهد که شفافیت به عنوان یک ابزار پیشگیری وضعی، در کاهش فرصت‌های ارتکاب جرم و افزایش اعتماد عمومی نقش کلیدی دارد. الزام به انتشار اطلاعات به‌ویژه درباره فرآیندهای اداری، مالی و دریافتی‌ها، با ایجاد بازدارندگی و کاهش موقعیت‌های جرم‌زا، حاکمیت قانون را تقویت می‌کند. تصویب طرح «شفافیت قوای سه‌گانه» گامی مؤثر در راستای تحقق این اهداف محسوب می‌شود.

کلیدواژه‌ها: شفافیت، قوای سه‌گانه، پیشگیری از جرم، فساد، قوای سه‌گانه.

* استناددهی (APA): مرتضوی، سید ابراهیم؛ فروتن، مصطفی؛ ابروانیان، امیر. (۱۴۰۴). خوانش جرم‌شناختی از «قانون شفافیت قوای سه‌گانه و دستگاه‌های اجرایی». پژوهش‌های جرم‌شناسی کاربردی، ۳(۸)، ۱۰۷-۱۲۳.

https://www.qacr.ir/article_730043.html

۱. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

رایانامه: seydeb.mortazavi@gmail.com

۲. گروه حقوق، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران. (نویسنده مسئول).

رایانامه: forutanmostafa@gmail.com

۳. گروه حقوق، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

رایانامه: amir_iravanian@yahoo.com

مقدمه

فساد به عنوان یکی از جدی‌ترین معضلات جوامع معاصر، آثار زیان‌باری بر نظام‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی برجای می‌گذارد و توان حکومت‌ها را در ارائه کارآمد خدمات عمومی به شدت کاهش می‌دهد. فساد در ابعاد اداری، اقتصادی و سیاسی نه تنها زمینه‌ساز تبعیض و نابرابری است، بلکه اعتماد عمومی را تضعیف کرده، سرمایه اجتماعی را فرسوده و کارآمدی نظام حکمرانی را کاهش می‌دهد. تصویب «قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد» در سال ۱۳۹۰ نیز واکنشی به رشد قابل توجه جرایم مالی و اقتصادی در دستگاه‌های دولتی و عمومی بود؛ به بیان دیگر، عنوان و محتوای این قانون خود نشان‌دهنده آن است که قانون‌گذار به خطر جدی فساد اداری و مالی برای دوام نظام اجتماعی-سیاسی و حفظ آرامش عمومی پی برده است (ابراهیمی، ۱۳۹۴: ۷). مقابله با این پدیده مخرب نه تنها از اولویت‌های داخلی بسیاری از کشورهاست، بلکه در سطح بین‌المللی نیز به یکی از دغدغه‌های کلیدی سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی تبدیل شده است. در این میان، شفافیت به عنوان یکی از مؤثرترین راهکارهای پیشگیرانه در مبارزه با فساد مطرح است.

شفافیت، به معنای افشای اطلاعات، قوانین، فرایندها و اقدامات مرتبط با حکمرانی، ابزاری برای نظارت عمومی، افزایش پاسخگویی و کاهش انحرافات محسوب می‌شود. این مفهوم، علاوه بر کاهش زمینه‌های سوء استفاده از قدرت، با تقویت جریان آزاد اطلاعات، به ارتقای آگاهی عمومی، تقویت رابطه حکومت با شهروندان و افزایش احساس تعلق شهروندان به جامعه کمک می‌کند. بر این اساس، بسیاری از تجربیات بین‌المللی نشان می‌دهد که تأکید بر شفافیت، بیش از روش‌های پستی مقابله با فساد، به پیشگیری از وقوع آن کمک می‌کند.

در ایران، با وجود تلاش‌های صورت گرفته در تصویب قوانین و مقررات مرتبط با شفافیت نظیر قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، همچنان کاستی‌های قابل توجهی در شفاف‌سازی عملکرد قوای سه‌گانه، دستگاه‌های اجرایی و سایر نهادهای حکومتی وجود دارد. این خلأها، ناشی از مشکلاتی همچون فقدان جامعیت قوانین، نبود ضمانت اجرای مؤثر و عدم هماهنگی میان نهادهای مرتبط است. همچنین، مطالبه شفافیت از سوی افکار عمومی و پیگیری نمایندگان مجلس شورای اسلامی، لزوم بازنگری و تکمیل این چارچوب قانونی را به یکی از اولویت‌های نظام حکمرانی تبدیل کرده است.

پیگیری موضوع شفافیت در ایران با ارائه چندین طرح در مجلس شورای اسلامی آغاز شد که تمرکز اولیه آنها عمدتاً بر شفاف‌سازی عملکرد قوه مقننه بود. با این حال، به دلیل عدم شمول این طرح‌ها بر سایر قوای حکومتی و دستگاه‌های اجرایی و همچنین مشکلات اجرایی و حقوقی، این تلاش‌ها به نتایج قابل توجهی منجر نشد. در نهایت، طرح جامع «شفافیت قوای

سه گانه، دستگاه‌های اجرایی و سایر نهادها» به عنوان یک رویکرد کل نگر در تاریخ ۲۳ فروردین ۱۴۰۱ به مجلس شورای اسلامی ارائه شد.

این طرح با هدف گسترش دامنه شفافیت و الزام قوای سه گانه، دستگاه‌های اجرایی و سایر نهادهای مرتبط با خدمات عمومی به افشای اطلاعات و شفاف سازی عملکرد تدوین شد. با این وجود، فرآیند تصویب این طرح با چالش‌ها و ایرادات متعددی از سوی شورای نگهبان و هیئت عالی نظارت بر سیاست‌های کلی نظام مواجه شد که موجب شد مجلس بارها اقدام به اصلاح آن کند. سرانجام، پس از عبور از مراحل مختلف اصلاح و بررسی، این طرح در تاریخ ۱۰ اردیبهشت ۱۴۰۳ به تصویب نهایی مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید و به عنوان «قانون شفافیت قوای سه گانه، دستگاه‌های اجرایی و سایر نهادها» برای اجرا ابلاغ شد.

بنابراین، بررسی علمی و دقیق چالش‌های مرتبط با اجرای این قانون و ارائه راهکارهای عملیاتی برای رفع موانع موجود، ضرورتی اجتناب ناپذیر است. این پژوهش می‌تواند به درک بهتر موانع اجرایی، شناسایی نقاط ضعف و قوت قانون و ارائه پیشنهادهایی برای بهبود کارآمدی نظام شفافیت کمک کند. در نهایت، تقویت شفافیت در نظام حکمرانی می‌تواند بستری برای مقابله مؤثر با فساد، افزایش اعتماد عمومی و بهبود کارایی حکمرانی در کشور فراهم آورد.

۱. پیشگیری از فساد از طریق شفافیت با تمرکز بر کاهش موقعیت‌های پیش جنایی

شفافیت یکی از اصول اساسی حکمرانی خوب است که نقش بنیادینی در کاهش موقعیت‌های جرم‌زا و ارتقای پاسخگویی نهادهای دولتی ایفا می‌کند. شفافیت نه تنها باعث محدود کردن فرصت‌های فساد می‌شود، بلکه امکان نظارت عمومی را فراهم کرده و اعتماد مردم به دستگاه‌های حکومتی را افزایش می‌دهد^۱. اهمیت شفافیت و تأثیر آن در از بین بردن وضعیت‌های پیش جنایی تا بدان حد است که کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد، آن را شرط لازم هر اقدام پیشگیرانه از مظاهر فساد تلقی نموده و در مواد مختلفی از جمله بند یک ماده ۵، بند الف و ت ماده هفت، بند یک ماده نه، بر ضرورت آن تأکید کرده است.

یکی از اهداف اصلی قوانین مرتبط با شفافیت، از جمله ماده ۲ قانون شفافیت قوای سه گانه، پیشگیری از وقوع جرم از طریق ایجاد نظارت عمومی بر عملکرد دستگاه‌های

۱. در همین راستا هیأت وزیران در جلسه ۱۳۹۲/۱۲/۲۱ به پیشنهاد مشترک معاونت‌های برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی و توسعه مدیریت و سرمایه انسانی رئیس جمهور و وزارتخانه‌های اطلاعات، دادگستری و امور اقتصادی و دارایی و به استناد ماده (۳۳) قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰ و اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، آئین‌نامه پیشگیری و مقابله نظام‌مند و پایدار با مفاسد اقتصادی در قوه مجریه را تصویب کرد.

حکومتی است. این قانون دستگاه‌ها را ملزم می‌کند اطلاعات خاصی را منتشر کنند که نقش مهمی در کاهش فساد دارد.

۱-۱. برنامه‌ها، صلاحیت‌ها و طرح‌های مصوب این برنامه‌ها

به عنوان بخش مهمی از اطلاعات عمومی، نقش کلیدی در ارتقای شفافیت حکمرانی ایفا می‌کنند. این اطلاعات شامل تصمیمات، طرح‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و اختیارات نهادهای حکومتی است که بر مبنای آن‌ها سیاست‌گذاری و اداره امور عمومی صورت می‌گیرد. انتشار این طرح‌ها امکان ارزیابی و نظارت عمومی را فراهم می‌کند. دسترسی به این اطلاعات به مردم، رسانه‌ها و نهادهای نظارتی اجازه می‌دهد تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات حکومتی را تحلیل کرده و میزان انطباق آن‌ها با منافع عمومی را ارزیابی کنند. این امر به کاهش تخلفات احتمالی و بهبود کیفیت سیاست‌گذاری‌ها کمک می‌کند. این اقدام همچنین در جلوگیری از سوء استفاده از قدرت نقش اساسی دارد. توضیح اینکه پنهان‌کاری در برنامه‌ها و اختیارات نهادی می‌تواند زمینه‌ساز تصمیم‌گیری‌های خودسرانه یا غیرشفاف شود. شفاف‌سازی در این حوزه از تمرکز و انحصار قدرت جلوگیری کرده و مانع سوء استفاده از اختیارات می‌شود (باقری، ۱۳۹۱: ۹۰).

از جمله دیگر آثار این اقدامات، افزایش پاسخگویی است. نهادهای حکومتی با انتشار برنامه‌ها و طرح‌های مصوب، خود را ملزم به پاسخگویی در قبال اجرای این موارد می‌کنند. این اقدام باعث افزایش اعتماد عمومی و کاهش نارضایتی‌ها می‌شود. ضمن اینکه، وقتی مردم از برنامه‌ها و طرح‌ها آگاه باشند، امکان مشارکت فعال در تصمیم‌گیری‌ها و ارائه بازخورد وجود دارد. این امر، به تقویت ارتباط میان حکومت و جامعه منجر می‌شود. ناگفته پیداست شفافیت در هدف‌گذاری و اطلاع‌رسانی درباره طرح‌های مصوب و برنامه‌ها، به شهروندان کمک می‌کند تا اهداف و اولویت‌های دستگاه‌ها را درک کرده و آن‌ها را با نیازهای واقعی جامعه مقایسه کنند. شفافیت در اینجا نه یک هدف نهایی، بلکه ابزاری کارآمد برای تحقق حکمرانی سالم است. شفافیت علاوه بر آنکه امکان نظارت و کنترل شهروندان را فراهم می‌آورد، موجب بازسازی اعتماد عمومی به سلامت کارگزاران و فرآیندهای اداری مرتبط با حقوق شهروندی نیز می‌شود. به همین دلیل، قانون‌گذار در «قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد» با تأکید بر اطلاع‌رسانی عمومی مأموریت‌ها و رویه‌ها (ماده ۳)، پوشش اطلاعاتی فعالیت‌های عمده اقتصادی دولتی و عمومی (ماده ۴)، ایجاد پایگاه داده قراردادهای و راهکارهای شفاف‌سازی فعالیت‌های اجرایی (ماده ۸)، نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی اشخاص حقیقی و حقوقی (ماده ۹) و همچنین آموزش و اطلاع‌رسانی عمومی (ماده ۳۱) تلاش کرده است دستگاه‌های دولتی و مؤسسات خصوصی عهده‌دار مأموریت‌های عمومی را به شفافیت در فرآیند سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری مکلف سازد. هدف از این اقدامات، ارسال پیام جرم‌شناختی روشن به بزهکاران

بالقوه است که آنان تحت رصد و نظارت قرار دارند و در صورت ارتکاب جرایمی مانند ارتشاء، اختلاس، تبانی، سوء استفاده از مقام یا موقعیت و پرداخت‌های غیرقانونی (مذکور در ماده ۱ همین قانون)، کشف و مجازات آنان اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. با این حال، در عمل دامنه شفافیت محدود شده و این امر با هدف اصلی قانون در تضاد قرار گرفته است (ابراهیمی، ۱۳۹۴: ۱۶).

لذا شفاف‌سازی در برنامه‌ها، صلاحیت‌ها و طرح‌های مصوب نه تنها به نظارت و ارزیابی تصمیم‌گیری‌ها کمک می‌کند، بلکه از سوء استفاده از قدرت جلوگیری کرده و باعث تقویت پاسخگویی، مشارکت عمومی و اعتماد میان مردم و نهادهای حکومتی می‌شود. بدین ترتیب، اجرای دقیق این اصل، یکی از ارکان حکمرانی مطلوب و مقابله با فساد در نظام اداری است.

۲-۱. قراردادهای مالی و معاملات

قراردادهای مالی و معاملات بزرگ نقش کلیدی در سلامت اقتصادی و شفافیت نظام مالی ایفا می‌کنند. این قراردادها شامل پروژه‌ها و معاملاتی هستند که ارزش مالی آن‌ها قابل توجه بوده و اغلب با منابع عمومی یا دولتی تأمین می‌شوند. انتشار این قراردادها از امتیازدهی‌های غیرقانونی جلوگیری می‌کند. به عبارت دیگر، افشای عمومی جزئیات این قراردادها، از جمله شرایط، طرفین و نحوه اجرای آن‌ها، امکان سوء استفاده از منابع عمومی و امتیازدهی‌های غیرقانونی را به حداقل می‌رساند. این شفافیت به نوبه خود از تبانی و فساد جلوگیری می‌کند. علاوه بر این، شفافیت در قراردادها، مبارزه با ایجاد شبکه‌های رانتی را تسهیل می‌کند. در صورتی که قراردادهای مالی به صورت شفاف منتشر شوند، دسترسی نابرابر به اطلاعات یا اعمال نفوذ از سوی گروه‌های خاص دشوارتر می‌شود. این امر مانع شکل‌گیری شبکه‌های رانتی و توزیع غیرعادلانه منابع خواهد شد. این امر به سهم خود در فراهم‌سازی زمینه رقابت سالم مؤثر است. با افشای اطلاعات مربوط به قراردادهای بزرگ، شرکت‌ها و فعالان اقتصادی به اطلاعات یکسانی دسترسی پیدا می‌کنند که امکان رقابت سالم و عادلانه را افزایش می‌دهد. این اقدام، فرصت بیشتری برای مشارکت شرکت‌های کوچک‌تر و مستقل فراهم کرده و از انحصار جلوگیری می‌کند. اقدامی که می‌تواند به افزایش اعتماد عمومی کمک کند. وقتی مردم مطلع شوند که قراردادهای مالی به صورت شفاف اجرا شده و هیچ بخشی از آن مخفی نیست، اعتماد عمومی به نظام حکمرانی افزایش می‌یابد. این اعتماد، پیش‌نیاز جلب مشارکت اجتماعی و همکاری مردم با دولت است.

در هر حال، انتشار جزئیات معاملات بزرگ مالی به نهادهای نظارتی و جامعه مدنی اجازه می‌دهد که به‌طور دقیق بر اجرای این قراردادها نظارت کنند. این نظارت مؤثر می‌تواند مانع انحراف منابع و تأخیرهای غیرموجه در پروژه‌های کلان شود. به‌طورکلی، شفاف‌سازی در

قراردادهای مالی و معاملات بزرگ، نه تنها مانع از ایجاد فساد و شبکه‌های رانتی می‌شود، بلکه زمینه‌ساز رقابت سالم، افزایش نظارت و اعتماد عمومی است. این شفافیت باید با استانداردهای بین‌المللی تطبیق یافته و به صورت جامع و قابل فهم برای همه ذی‌نفعان ارائه شود.

۳-۱. تعرفه‌ها و عوارض خدمات

تعرفه‌ها و عوارض خدمات بخش مهمی از نظام مالی و خدماتی دستگاه‌های دولتی و عمومی را تشکیل می‌دهند. شفافیت در این زمینه، به معنای انتشار مبالغ دقیق تعرفه‌ها، عوارض و مستندات مرتبط، نقشی حیاتی در ارتقای اعتماد عمومی و کارایی نظام اداری ایفا می‌کند. شفافیت مورد قانون‌گذار در این قانون ابزار مؤثری برای نظارت دقیق‌تر بر هزینه‌کردها می‌باشد. افشای تعرفه‌ها و عوارض خدمات، امکان مقایسه و ارزیابی دقیق هزینه‌کرد منابع عمومی را برای دستگاه‌های نظارتی و مردم فراهم می‌کند. این شفافیت کمک می‌کند که هرگونه انحراف از بودجه مصوب یا تخصیص نادرست منابع سریع‌تر شناسایی شود. با این اقدام همچنین می‌توان در جلوگیری از دریافت مبالغ غیرقانونی مؤثر واقع شد. عدم شفافیت در اعلام تعرفه‌ها و عوارض، زمینه سوء استفاده و دریافت هزینه‌های غیرقانونی یا مازاد را فراهم می‌کند. با انتشار مبالغ مصوب، شهروندان از حقوق خود مطلع می‌شوند و دستگاه‌های متخلف نمی‌توانند مبالغی خارج از چارچوب قانونی دریافت کنند.

بی‌تردید، اعلام عمومی تعرفه‌ها و مستندات مربوطه، فرآیندهای مالی و خدماتی را از حالت محرمانه و غیرشفاف خارج می‌کند و احتمال وقوع فساد اداری، مانند تبانی یا دریافت رشوه، کاهش می‌یابد و زمینه افزایش پاسخگویی دستگاه‌ها را فراهم می‌کند. دستگاه‌های مجری خدمات موظف به ارائه توضیح درباره هر گونه تغییر در تعرفه‌ها یا عوارض خواهند بود. این پاسخگویی به نظارت عمومی کمک کرده و زمینه مشارکت شهروندان در فرآیندهای نظارتی را تقویت می‌کند. از جمله نتایج درازمدت این اقدام ارتقای اعتماد عمومی است. شفافیت در این حوزه باعث می‌شود مردم احساس کنند که خدمات دریافتی متناسب با هزینه‌هایی است که پرداخت می‌کنند. این موضوع باعث افزایش رضایت شهروندان و تقویت اعتماد به نظام حکمرانی می‌شود. شفافیت تعرفه‌ها و عوارض می‌تواند رقابت سالمی میان دستگاه‌ها و بخش‌های مختلف خدماتی ایجاد کند. دستگاه‌هایی که تعرفه‌های عادلانه‌تر یا خدمات بهتری ارائه می‌دهند، اعتماد و رضایت بیشتری از مردم جلب خواهند کرد.

به‌طورکلی، انتشار مبالغ و مستندات مربوط به تعرفه‌ها و عوارض خدمات، یک گام اساسی در راستای شفاف‌سازی مالی است که باعث کاهش فساد، نظارت دقیق‌تر، ارتقای پاسخگویی و جلب اعتماد عمومی می‌شود. برای تحقق این هدف، لازم است که استانداردهای مشخصی برای ارائه این اطلاعات تعیین شود تا برای تمامی شهروندان قابل فهم و در دسترس باشد.

۴-۱. فرآیندها و مراحل صدور مجوز

فرآیندها و مراحل صدور مجوز از مهم‌ترین بخش‌های فعالیت‌های اداری هستند که به‌طور مستقیم بر حقوق شهروندان، فعالان اقتصادی و کسب‌وکارها تأثیر می‌گذارند. شفاف‌سازی در این زمینه می‌تواند از بسیاری از تخلفات و فسادهای احتمالی جلوگیری کرده و موجب ارتقای عدالت اداری شود. اهمیت شفافیت در فرآیندهای صدور مجوز به گونه‌ای است که می‌تواند در جلوگیری از تصمیم‌گیری‌های سلیقه‌ای نقش اساسی ایفا کند. وقتی مراحل و الزامات صدور مجوزها به صورت شفاف و دقیق مشخص باشد، امکان اعمال نفوذ شخصی یا تصمیم‌گیری‌های مبتنی بر ترجیحات فردی کاهش می‌یابد. این امر تضمین می‌کند که تمام درخواست‌ها بر اساس معیارهای قانونی و مشخص بررسی شوند.

لذا از آنجایی که ابهام در روند صدور مجوزها یکی از زمینه‌های اصلی فساد است، شفافیت در این حوزه، از اعمال فشار یا درخواست رشوه برای صدور مجوز جلوگیری می‌کند و فرآیندها را به سمت قانونی شدن هدایت می‌کند. از طرفی دیگر، انتشار عمومی مراحل و مدارک موردنیاز، از سردرگمی متقاضیان جلوگیری کرده و فرآیندهای غیرضروری و پیچیدگی‌های بروکراتیک را کاهش می‌دهد. این شفافیت به کاهش زمان و هزینه برای شهروندان و کسب‌وکارها کمک می‌کند.

از طرفی دیگر، شفافیت در فرآیندهای مجوزدهی به این معناست که همه متقاضیان، فارغ از جایگاه اجتماعی یا اقتصادی خود، با شرایط و معیارهای یکسانی روبه‌رو شوند. این موضوع عدالت را در توزیع مجوزها تضمین می‌کند و از تبعیض جلوگیری کرده و موجب افزایش اعتماد عمومی می‌گردد. وقتی مردم بدانند که فرآیند صدور مجوز شفاف و مبتنی بر قانون است، اعتماد بیشتری به نهادهای اداری و دولتی پیدا می‌کنند. این اعتماد می‌تواند به جلب مشارکت عمومی و تقویت رابطه میان دولت و مردم منجر شود. همچنین شفافیت در صدور مجوزها، به‌ویژه در حوزه‌های اقتصادی و تجاری، موجب می‌شود که سرمایه‌گذاران و کارآفرینان با اطمینان بیشتری به فعالیت بپردازند. این شفافیت، ریسک‌های مرتبط با شروع یا توسعه کسب‌وکارها را کاهش داده و زمینه رقابت سالم را فراهم می‌کند.

بدین ترتیب، شفافیت در فرآیندها و مراحل صدور مجوز نه تنها از تخلفات و تصمیم‌های سلیقه‌ای جلوگیری می‌کند، بلکه به کاهش فساد، تقویت عدالت اداری و ارتقای اعتماد عمومی منجر می‌شود. برای تحقق این هدف، لازم است تمام مراحل، مدارک موردنیاز، زمان‌بندی، هزینه‌ها و مرجع رسیدگی به اعتراضات به صورت دقیق و در دسترس عموم منتشر شوند. این اقدام می‌تواند سنگ بنای بهبود خدمات اداری و افزایش کارایی نظام حکمرانی باشد.

۲. بازدارندگی وضعی از طریق شفافیت

یکی از دستاوردهای مهم شفافیت، بازدارندگی وضعی است که از طریق ایجاد ترس از کشف و مجازات، ارتکاب جرم را دشوارتر می‌کند. یکی از اصول مهم در پیشگیری از وقوع جرایم، ایجاد حس دیده شدن در میان افراد جامعه، به‌ویژه بزهکاران بالقوه است. در فلسفه کیفری، برداشت‌های فایده‌گرایانه از مجازات عمدتاً در پی پاسخ به دو پرسش بنیادی‌اند: نخست اینکه چرا باید مجازات وجود داشته باشد و دوم اینکه دولت بر چه اساسی حق مجازات شهروندان را دارد. یکی از پاسخ‌های مطرح در این حوزه، تأکید بر نقش بازدارندگی و منصرف کردن بزهکاران بالقوه است. به بیان دیگر، هدف اصلی - و گاه یگانه - کیفر، جلوگیری از ارتکاب جرم توسط افراد دیگر و بازداشتن آن‌ها از ورود به مسیر بزهکاری است. این کارکرد پیشگیرانه به دو گونه قابل تصور است: پیشگیری عمومی که کل جامعه و شهروندان را مخاطب قرار می‌دهد و پیشگیری خاص که ناظر بر افراد معین و خاص است. چنین تقسیم‌بندی نشان می‌دهد که بعد بازدارندگی قواعد کیفری می‌تواند هم جنبه‌ای همگانی داشته باشد و هم جنبه‌ای فردی (صدوری توحید خانه، ۱۳۸۶: ۱۱۱).

شفافیت در فرآیندهای حکمرانی، ابزاری قدرتمند برای تقویت این احساس است. وقتی افراد آگاه باشند که فعالیت‌ها و تصمیماتشان تحت نظارت دقیق قرار دارد و اطلاعات مرتبط با آن‌ها به‌صورت شفاف منتشر می‌شود، احتمال انجام رفتارهای غیرقانونی کاهش می‌یابد. این آگاهی از نظارت، به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند معاملات دولتی، استخدام‌های عمومی و صدور مجوزها، می‌تواند اثر بازدارنده قوی ایجاد کند. به‌عبارت‌دیگر، شفافیت موجب می‌شود افراد بدانند که رفتارهایشان قابل ردیابی و مستندسازی است. این آگاهی نه‌تنها آن‌ها را از انجام اقدامات غیرقانونی باز می‌دارد، بلکه مسئولیت‌پذیری و دقت آن‌ها در تصمیم‌گیری و عملکرد را افزایش می‌دهد. اقدامی که می‌تواند موجب تضعیف حس امنیت کاذب برای بزهکاران گردد. توضیح اینکه یکی از دلایل ارتکاب جرم، احساس امنیت از عدم کشف یا مجازات است. شفافیت، این امنیت کاذب را از بین برده و به بزهکاران بالقوه این پیام را می‌دهد که هیچ عملی از دید سیستم نظارتی و قانونی پنهان نخواهد ماند. شفافیت نه‌تنها بزهکاران بالقوه را از ارتکاب جرم باز می‌دارد، بلکه اعتماد عمومی به سیستم حکمرانی و نظارت را تقویت می‌کند. این اعتماد، همراه با احساس دیده شدن، موجب می‌شود جامعه به مشارکت فعالانه‌تری در فرایندهای مبارزه با فساد بپردازد. در نهایت باید گفت که حس دیده شدن باعث کاهش جذابیت موقعیت‌های جرم‌زا برای افراد می‌شود. ایجاد حس دیده شدن از طریق شفافیت، یکی از کارآمدترین ابزارهای بازدارندگی از بزهکاری است. این حس موجب می‌شود افراد، چه در حوزه‌های مالی و اداری و چه در رفتارهای اجتماعی، با دقت و مسئولیت بیشتری عمل کنند.

برای تحقق این هدف، لازم است مکانیزم‌های نظارتی شفاف، قوانین محکم و دسترسی عمومی به اطلاعات به صورت کامل و عملیاتی اجرا شوند.

۳. افزایش خطر دستگیری و کشف از طریق شفافیت

شفافیت به عنوان یکی از اصول اساسی حکمرانی خوب، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر کاهش جرایم و تخلفات تأثیر می‌گذارد. یکی از جنبه‌های کلیدی این تأثیر، افزایش خطر دستگیری و کشف تخلف است. مشاهده‌پذیری عملکرد دستگاه‌ها، احتمال کشف جرایم را به‌طور چشمگیری افزایش می‌دهد و هزینه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی تخلف را برای افراد خاطی بالا می‌برد. شفافیت از طریق افزایش احتمال افشای تخلفات، انگیزه افراد برای انجام اعمال غیرقانونی را کاهش می‌دهد. این بازدارندگی به‌ویژه در موقعیت‌هایی که خطر دستگیری یا افشای عمومی بالاست، مؤثر است. افراد با آگاهی از نظارت و شفافیت، از ارتکاب جرم صرف نظر می‌کنند؛ زیرا می‌دانند که کشف جرم، پیامدهای قانونی و قضایی غیرقابل اجتنابی به همراه دارد. این اقدام همچنین می‌تواند موجب شرمساری اجتماعی گردد (حاجی ده‌آبادی، ۱۴۰۰: ۱۲۵). احتمال افشای عمومی تخلفات، به‌ویژه در جوامعی که اعتماد اجتماعی اهمیت بالایی دارد، به عنوان یک عامل بازدارنده عمل کرده موجب تضعیف موقعیت‌های جرم‌زا می‌شود؛ زیرا شفافیت موقعیت‌هایی را که مستعد فساد و سوء استفاده هستند، تحت کنترل و نظارت قرار می‌دهد. این امر باعث کاهش احتمال وقوع جرم در محیط‌های پرخطر می‌شود.

لذا شفافیت هزینه‌های تخلف را افزایش می‌دهد: مشاهده‌پذیری و انتشار عمومی عملکردها، هزینه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی تخلفات را برای مرتکبین به میزان قابل توجهی افزایش می‌دهد و اعتماد عمومی را تقویت خواهد کرد. وقتی مردم مشاهده می‌کنند که نظارت دقیق و شفافیت بر عملکرد دستگاه‌ها وجود دارد، اعتماد آن‌ها به نظام حکمرانی افزایش می‌یابد.

در جمع، افزایش خطر دستگیری و کشف، یکی از سازوکارهای مهم بازدارندگی در نظام حکمرانی شفاف است. این سازوکار از دو مسیر کاهش انگیزه ارتکاب جرم و تضعیف موقعیت‌های جرم‌زا عمل کرده و باعث ایجاد محیطی امن‌تر و عادلانه‌تر در جامعه می‌شود. برای دستیابی به این هدف، تقویت سیستم‌های نظارتی و دسترسی آزاد به اطلاعات از اهمیت بالایی برخوردار است. انتشار اطلاعات طبق این قانون، به‌طور مستقیم ظرفیت نظارتی جامعه را افزایش می‌دهد. زمانی که اطلاعات به‌طور شفاف و دقیق در دسترس عموم قرار گیرد، افراد جامعه می‌توانند به راحتی عملکرد نهادها و دستگاه‌های دولتی را ارزیابی کرده و در صورت

لزم، از آن‌ها پاسخ بخواهند. این امر موجب افزایش آگاهی عمومی و مسئولیت‌پذیری نهادها می‌شود و به تقویت فرایند نظارت عمومی کمک می‌کند.

قانون شفافیت قوای سه‌گانه با رویکردی جامع و ساختاری، سازوکارهای مؤثری برای مبارزه با فساد ارائه کرده است. این قانون با ایجاد شفافیت در اطلاعات، فرآیندها و عملکرد دستگاه‌ها، به پیشگیری از وقوع جرم، کاهش موقعیت‌های فساد، افزایش نظارت عمومی و پاسخگویی و در نهایت ارتقای اعتماد عمومی کمک می‌کند. اجرای صحیح این قانون، گامی بلند در جهت تحقق حکمرانی خوب و عدالت اجتماعی است.

۴. پیشگیری وضعی از طریق شفافیت در دریافتی ماهانه و سالانه مدیران و کارکنان

قانون شفافیت قوای سه‌گانه، دستگاه‌های اجرائی و سایر نهادها، رویکردی نوین برای پیشگیری از فساد در سطح کارکنان و مدیران دولتی ارائه می‌دهد. این رویکرد بر افشای اطلاعات حیاتی از جمله میزان دریافتی‌ها، سوابق و تحصیلات مدیران و کارکنان متمرکز است. ماده ۲ این قانون مشمولان را موظف ساخته است که: اطلاعات مدیران و کارکنان شامل تحصیلات، سوابق، میزان دریافتی ماهانه و سالانه و نحوه به‌کارگیری آن‌ها را از طریق سامانه‌های مربوط به خود منتشر و در دسترس عموم قرار دهند. این اقدام، به عنوان یکی از مؤثرترین شیوه‌های پیشگیری وضعی از فساد، قابلیت مقابله با روش‌های پیچیده سوء استفاده مالی و اداری را دارد.

توضیح اینکه با افزایش پیچیدگی فساد در دستگاه‌های حاکمیتی، گسترش تعداد کارمندان و پیچیده‌تر شدن روش‌های فساد مالی، شیوه‌های سنتی نظارت توانایی مقابله با فساد را از دست داده‌اند. در نظام سنتی، فساد معمولاً پس از انجام تخلف و سوء استفاده کشف می‌شود. در این فاصله، متهمان ممکن است از کشور فرار کرده و اموال عمومی به یغما برود. در رویکرد سنتی، دستگاه‌های نظارتی به‌جای تمرکز بر پیشگیری، به تشکیل پرونده‌های سنگین و رسیدگی به مراحل پیچیده قضائی مشغول هستند که هزینه‌بر و زمان‌بر است. بر همین اساس، انتشار عمومی اطلاعات مربوط به دریافتی‌ها، تحصیلات و سوابق کارکنان و مدیران، اقدامی بازدارنده محسوب می‌شود که می‌تواند از جنبه‌های مختلف تأثیرات مثبتی داشته باشد. برخی از این مزایا عبارت‌اند از:

۴-۱. کاهش انگیزه فساد

هنگامی که مسئولان و کارکنان بدانند اطلاعات مالی و سوابق آن‌ها به صورت شفاف برای عموم مردم قابل مشاهده است، احتمال سوء استفاده از منابع عمومی کاهش می‌یابد. این شفافیت به آن‌ها یادآوری می‌کند که عملکردشان تحت نظارت مستقیم جامعه است و هرگونه

رفتار غیرمسئولانه می‌تواند به سرعت افشا شود. شفافیت اطلاعات همچنین باعث می‌شود مدیران و کارکنان احساس مسئولیت بیشتری در قبال عملکرد و رفتار خود داشته باشند؛ زیرا آن‌ها می‌دانند که رفتارشان ممکن است مورد قضاوت عمومی قرار گیرد.

وقتی اطلاعات محدود به دایره‌ای خاص از افراد نباشد و به شکلی شفاف و عمومی برای همگان در دسترس باشد، فرصت‌های سوء استفاده از قدرت و فساد به میزان قابل توجهی کاهش می‌یابد. شفافیت اطلاعاتی باعث می‌شود که افراد و نهادها نتوانند اطلاعات را پنهان کرده یا به نفع خود دست‌کاری کنند. برای مثال، در سیستم‌های شفاف مالی و اداری، ارائه گزارش‌های عمومی از بودجه‌ها، هزینه‌ها و تصمیم‌گیری‌ها به جامعه، امکان نظارت همگانی را فراهم می‌آورد و از ایجاد زمینه‌هایی برای فساد جلوگیری می‌کند. همچنین، دسترسی آزاد به اطلاعات موجب می‌شود که افراد جامعه آگاه‌تر شده و بتوانند نقش فعال‌تری در پیگیری مسائل و پاسخ‌گویی از مسئولین ایفا کنند. این فرآیند نه تنها سطح اعتماد عمومی را افزایش می‌دهد، بلکه فرهنگ پاسخ‌گویی را تقویت کرده و کارایی و انصاف در مدیریت را بهبود می‌بخشد. شفافیت اطلاعاتی در حوزه‌هایی مانند قراردادهای دولتی، سیاست‌گذاری‌ها و تصمیمات کلان اقتصادی، نقش کلیدی در کاهش انحصارطلبی و تقویت عدالت اجتماعی ایفا می‌کند.

۴-۲. کنترل اجتماعی

آگاهی مردم از دارایی‌ها و منابع مالی مدیران و مسئولان، بستری برای ایجاد نوعی نظارت غیررسمی، اما بسیار مؤثر فراهم می‌آورد. در این نوع نظارت، افراد جامعه نقش اصلی را در پیگیری و بررسی رفتارهای اقتصادی مدیران ایفا می‌کنند. این آگاهی جمعی موجب می‌شود که مدیران و مسئولان دولتی بدانند هرگونه تغییر غیرعادی یا افزایش ناگهانی در دارایی‌های شخصی‌شان از دید افکار عمومی پنهان نخواهد ماند و ممکن است اعتبار شغلی و اجتماعی آن‌ها را تحت تأثیر قرار دهد (تاج خراسانی، ۱۴۰۱: ۳۱۷). افکار عمومی به عنوان نیرویی قدرتمند، می‌تواند مدیران را وادار به اصلاح رفتار یا پاسخ‌گویی کند. جامعه‌ای که نسبت به مسائل اقتصادی مدیران حساس باشد، فضایی را ایجاد می‌کند که در آن امکان سوء استفاده از قدرت به حداقل برسد. این نظارت غیررسمی، اگر با قوانین الزام‌آور و سازوکارهای شفاف‌سازی مانند انتشار سالانه صورت‌حساب‌های مالی و دارایی‌ها همراه شود، می‌تواند کارایی بیشتری داشته باشد و به فرهنگ‌سازی برای جلوگیری از فساد کمک کند.

۳-۴. بازدارندگی روانی

وقتی مدیران و مسئولان حس کنند که وضعیت مالی و اموالشان به شکل شفاف و عمومی در معرض دید همگان قرار دارد، این آگاهی تأثیر قابل توجهی بر رفتار و تصمیمات آنان می‌گذارد. شفافیت مالی موجب ایجاد نوعی بازدارندگی روانی می‌شود که انگیزه سوء استفاده از منابع عمومی یا کسب دارایی‌های غیرقانونی را کاهش می‌دهد. این بازدارندگی از چند جنبه قابل بررسی است:

آگاهی از اینکه هرگونه افزایش نامتعارف در دارایی‌ها می‌تواند مورد توجه افکار عمومی، رسانه‌ها و نهادهای نظارتی قرار گیرد، مانع از انجام رفتارهای غیرقانونی می‌شود. مدیران در چنین شرایطی احساس می‌کنند که تحت نظارتی دائمی هستند و اقدامات نادرست آن‌ها به سرعت افشا خواهد شد. حفظ اعتبار شخصی و حرفه‌ای: برای بسیاری از مدیران، اعتبار و وجهه اجتماعی از اهمیت بالایی برخوردار است. ترس از اینکه سوء استفاده‌های احتمالی، شهرت و جایگاه آن‌ها را خدشه‌دار کند، به‌طور طبیعی مانع رفتارهای غیرشفاف و نادرست می‌شود.

اطلاع از نظارت عمومی و شفافیت مالی، مسئولان را به رفتار دقیق‌تر و تصمیم‌گیری‌های اخلاق‌مدارانه سوق می‌دهد. این موضوع به ایجاد فرهنگ پاسخ‌گویی و احترام به اعتماد عمومی کمک می‌کند. افزایش هزینه‌های روانی فساد: شفافیت باعث می‌شود که هزینه‌های روانی ناشی از افشای فساد، مانند فشار افکار عمومی، از دست دادن جایگاه اجتماعی و مواجهه با عواقب قانونی، از مزایای احتمالی فساد بیشتر شود. این عدم تناسب میان سود و زیان، به کاهش انگیزه فساد منجر می‌شود.

گفتنی است بازدارندگی روانی زمانی بیشترین تأثیر را خواهد داشت که سازوکارهای شفاف‌سازی همراه با قوانین سخت‌گیرانه، حمایت از رسانه‌های مستقل و نظارت مؤثر نهادهای مدنی باشد. در چنین شرایطی، مدیران ترجیح می‌دهند از همان ابتدا رفتار خود را در چارچوب قانونی و اخلاقی تنظیم کنند تا از پیامدهای احتمالی در امان باشند.

۴-۴. پاسخگویی مستمر

شفافیت در نمایش دارایی‌ها و وضعیت مالی مدیران، آن‌ها را ملزم به ارائه توضیحات قانع‌کننده و مستمر درباره هرگونه تغییرات یا رشد قابل توجه در اموال و دارایی‌هایشان می‌کند. این الزام، نقش بازدارنده‌ای در برابر رفتارهای غیرقانونی و سوء استفاده از منابع عمومی ایفا می‌نماید و به ایجاد یک فرهنگ پاسخ‌گویی پایدار کمک می‌کند. ویژگی‌های پاسخگویی مستمر را می‌توان به شرح زیر بررسی کرد:

مدیرانی که می‌دانند باید درباره افزایش دارایی‌هایشان به افکار عمومی یا نهادهای نظارتی پاسخ‌گو باشند، در تصمیم‌گیری‌های مالی خود محتاط‌تر عمل می‌کنند. این فرایند، تمایل به کسب درآمدهای غیرمشروع را کاهش می‌دهد. با الزام به شفافیت، فرایند نظارت از یک اقدام مقطعی به یک نظارت پیوسته و دائمی تبدیل می‌شود. این استمرار نظارت، امکان تخلف در بازه‌های زمانی خاص را کاهش می‌دهد و مدیران را در تمام طول دوران مسئولیت به پاسخ‌گویی ملزم می‌کند. اگر تغییری در دارایی‌ها رخ دهد، مدیران موظف می‌شوند که منابع آن را به‌طور دقیق و شفاف توضیح دهند. این امر از پنهان‌کاری و استفاده از روش‌های غیرقانونی برای توجیه دارایی‌های اضافی جلوگیری می‌کند. پاسخ‌گویی مستمر به افکار عمومی و رسانه‌ها، اعتماد مردم به سیستم مدیریتی را افزایش می‌دهد و به آن‌ها اطمینان می‌دهد که مسئولان در قبال رفتارهای مالی خود پاسخ‌گو هستند.

پاسخ‌گویی مستمر زمانی به حداکثر کارایی می‌رسد که با سازوکارهایی مانند اعلام دوره‌ای صورت‌حساب دارایی‌ها، نظارت دقیق نهادهای مستقل و دسترسی آزاد افکار عمومی به اطلاعات مالی مدیران همراه باشد (ناظمی‌پور، ۱۴۰۱: ۳۴۷). این ترکیب باعث ایجاد یک سیستم شفاف و عادلانه می‌شود که مسئولان را به رفتار اخلاقی و قانونی سوق می‌دهد. لذا شفافیت در اطلاعات دریافتی ماهانه و سالانه مدیران و کارکنان، نوعی اقدام پیشگیرانه و بازدارنده است که از طریق نظارت عمومی، انگیزه ارتکاب تخلفات را کاهش می‌دهد. این شفافیت، نه تنها موجب جلوگیری از فساد در سطوح مختلف می‌شود، بلکه اعتماد عمومی را بازسازی کرده و سرمایه اجتماعی حکومت را تقویت می‌کند. در نهایت، این اقدام، نقطه عطفی در گذار از نظارت سنتی به نظارت هوشمند و مشارکتی است که اهداف بلند مدت مبارزه با فساد را محقق می‌سازد.

بحث و نتیجه‌گیری

شفافیت، به عنوان یکی از اصول بنیادین در حکمرانی مدرن و ارزش‌های نظام اسلامی، نقش تعیین‌کننده‌ای در کاهش فساد، مقابله با تبعیض و تقویت نظارت عمومی بر ارکان حکومت ایفا می‌کند. در نظام جمهوری اسلامی ایران، شفافیت نه تنها یک ضرورت اجرایی برای ارتقای کارآمدی نظام اداری و حکومتی محسوب می‌شود، بلکه دارای پشتوانه‌های عمیق اخلاقی، دینی و حقوقی است. با این حال، بررسی وضعیت موجود نشان می‌دهد که تحقق کامل این اصل با موانع جدی همراه بوده است.

نقاط ضعف ساختاری، نبود رویه‌های جامع در شفاف‌سازی اطلاعات و خلأهای قانونی از جمله عواملی هستند که به این کاستی‌ها دامن زده‌اند. این شرایط، زمینه‌ساز فساد، سوء استفاده از قدرت و کاهش اعتماد عمومی شده است. در پاسخ به این چالش‌ها، «طرح شفافیت قوای

سه‌گانه، دستگاه‌های اجرایی و سایر نهادها» به عنوان یکی از مهم‌ترین تلاش‌ها برای رفع این کاستی‌ها تدوین و ارائه شد. این طرح، با محور قرار دادن شفافیت به عنوان اصلی فراگیر، اهداف متعددی را دنبال می‌کند: افزایش نظارت عمومی؛ گسترش شفافیت در عملکرد دستگاه‌های دولتی و نهادهای عمومی، نظارت غیررسمی مردم و رسانه‌ها را تقویت می‌کند؛ کاهش فساد ساختاری؛ ایجاد الزام قانونی برای انتشار اطلاعات و پاسخ‌گویی نهادها، زمینه‌های سوء استفاده از منابع عمومی را کاهش می‌دهد؛ تقویت اعتماد عمومی؛ شفافیت اطلاعات، حس اعتماد مردم به حاکمیت و کارآمدی نظام اداری را افزایش می‌دهد.

با وجود این اهداف، مسیر تصویب طرح با چالش‌هایی مواجه شد. ایرادات شورای نگهبان و ارسال آن به مجمع تشخیص مصلحت نظام، بیانگر اختلاف نظر درباره برخی جزئیات و ضمانت‌های اجرایی آن است؛ اما اصرار نمایندگان بر تصویب این طرح نشان‌دهنده عزم جدی مجلس یازدهم برای رفع موانع شفافیت و حرکت به سوی حکمرانی باز و پاسخ‌گو است. این طرح می‌کوشد با تعیین دامنه شمول گسترده‌ای که قوای سه‌گانه و نهادهای بهره‌مند از قدرت عمومی را در برمی‌گیرد، پایه‌ای برای نظارت همگانی و کاهش انحصار اطلاعات ایجاد کند. همچنین، پیش‌بینی ضمانت‌های اجرایی مؤثر در این طرح، آن را از مرحله شعار به حوزه عمل نزدیک‌تر می‌کند.

قانون شفافیت، در صورت اجرا و نظارت صحیح، می‌تواند یک تحول ساختاری و رویکردی در نظام اداری و حکومتی جمهوری اسلامی ایران ایجاد کند. موفقیت این طرح به عواملی همچون رفع ابهامات قانونی، فراهم کردن زیرساخت‌های لازم و تقویت فرهنگ شفافیت در میان مسئولان و مردم بستگی دارد. این مصوبه، در صورت تحقق اهداف خود، می‌تواند الگویی برای اصلاحات فراگیرتر و گامی بلند در مسیر مبارزه با فساد، افزایش عدالت اجتماعی و تقویت مشارکت عمومی باشد.

منابع

- ابراهیمی، شهرام و صفائی آتسگاه، حامد. (۱۳۹۴). رویکرد قانون‌گذار به پیشگیری از جرم در قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد. *پژوهشنامه حقوق کیفری*، ۶(۲)، ۳۱-۷.
- https://jol.guilan.ac.ir/article_1391.html
- فضل‌ی، عبدالرحمن. (۱۳۹۰). فساد اداری و تأثیر آن بر توسعه: علل، پیامدها و راهکارهای برون‌رفت. *حقوقی بین‌المللی*، ۲۸(۴۵)، ۹۰-۶۲.
- https://www.cilamag.ir/article_16961.html
- الهی‌منش، محمدرضا و برزگری دهج، حمید. (۱۴۰۱). سیاست‌های پیشگیری وضعی از فساد در قلمرو معاملات دولتی. *پژوهش‌های نوین حقوق اداری*، ۴(۱۰)، ۷۸-۵۵.
- https://www.malr.ir/article_247138.html
- باقری، فرشاد. (۱۳۹۱). *اصل شفافیت در حقوق کیفری اقتصادی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه مفید.
- تاج خراسانی، سمیرا؛ مسعود، غلامحسین و شکرچی‌زاده، محسن. (۱۴۰۱). نگاه بومی به نظریه کنترل اجتماعی جرم با توجه به مبانی اسلامی - ایرانی. *پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی*، ۱۰(۲۰)، ۳۱۷-۳۴۵.
- https://jclc.sdil.ac.ir/article_165083.html
- حاجی ده‌آبادی، محمدعلی و کریمی، عبدالوهاب. (۱۴۰۰). شرم و پیشگیری از جرم از منظر دانش جرم‌شناسی و اخلاق اسلامی. *پژوهش‌های اخلاقی*، ۱۱(۳)، ۱۴۵-۱۲۵.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1786002/>
- حسینی‌نژاد، سید شهاب‌الدین و پروین، خیراله. (۱۴۰۱). فساد مالی و بسترهای شفافیت‌زا در دستگاه‌های اجرایی. *پژوهش حقوق عمومی*، ۱۲(۴)، ۱۲۵-۱۰۱.
- https://qjpl.atu.ac.ir/article_15263.html
- صادق‌نژاد نائینی، مجید. (۱۴۰۳). نقش شفافیت در پیشگیری از جرایم اقتصادی. *دانشنامه حقوق اقتصادی*، ۳۱(۲۵)، ۹۹-۷۵.
- https://lawecon.um.ac.ir/article_45401.html
- صدری توحید خانه‌مبارکه، محمد. (۱۳۸۶). *مبانی و تحولات نظریه استحقاق در فلسفه کیفری و مطالعه تطبیقی در حقوق اسلامی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه امام صادق.
- صفاری، علی. (۱۳۸۰). *مبانی نظری پیشگیری وضعی از جرم*. تحقیقات حقوقی، ۳۳(۳۴)، ۳۱۵-۲۹۲.
- https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/article_56568.html
- عباسی‌کلاش، مصطفی و منظور، داود. (۱۳۹۸). نقش شفافیت در کاهش تعارض منافع و مقابله با فساد در کشور. *سیاست‌های مالی و اقتصادی*، ۷(۲۷)، ۶۷-۴۵.
- <https://qjfep.ir/article-1-896-fa.html>
- غلامی، حسین. (۱۳۸۲). *تکرار جرم*. چاپ نخست. تهران: انتشارات میزان.
- ناصری، ناهید؛ سلیمی، صادق و شامبیاتی، هوشنگ. (۱۴۰۰). نقش سازمان‌های غیردولتی مبارزه با فساد در پیشگیری از فساد در ایران. *پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی*، ۹(۱۷)، ۱۱۲-۸۵.
- https://jclc.sdil.ac.ir/article_133150.html

- ناظمی‌پور، محمد؛ رایجیان اصلی، مهرداد؛ محمودی جانکی، فیروز و الهی‌منش، محمدرضا. (۱۴۰۱). رویکرد آسیب اجتماعی‌شناسی به جرم حکومتی و کاربست پاسخ‌گذاری به آن. پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۱۰(۲۰)، ۳۹۰-۳۴۷.

https://jclc.sdil.ac.ir/article_165529.html

- هشتی، سید صمد و نوروزی، فاطمه. (۱۴۰۱). مرور نظام‌مند مقالات مرتبط با فساد اداری بین سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۸ در ایران. پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۱۱(۳)، ۲۴۰-۲۱۱.

https://ssoss.ui.ac.ir/article_27190.html

- گسن، ریمون. (۱۳۷۶). روابط میان پیشگیری وضعی و کنترل جرم (ترجمه علی‌حسین نجفی ابرنآبادی). تحقیقات حقوقی، ۱(۱۹-۲۰)، ۶۲۸-۶۰۷.

https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/article_56662.html

- میرخلیلی، سید محمود. (۱۳۸۳). پیشگیری وضعی از نگاه آموزه‌های اسلام. فقه و حقوق، ۱(۱)، ۶۲-۸۸.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/61124/>

- نیازپور، امیرحسن. (۱۳۸۴). بزهکاری به عادت و پیشگیری از آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.